

Ekfrasis ve Hermenötik Kavramını Araçsallaştırarak Mimarlık Eğitiminde Temsili Mekân Üretimi

Özlem ŞENYİĞİT*

Atf için:

Şenyigit, Ö. (2021). Ekfrasis ve hermenötik kavramını araçsallaştırarak mimarlık eğitiminde temsili mekân üretimi. *Journal of Qualitative Research in Education*, 25, 295-310. doi: 10.14689/enad.25.12

Öz. Günümüzde mimarlık; yapı teknolojisi ve mekan organizasyonu yanısıra anlam üretimi, mimaride temsili sorgulamaktadır. Çalışmada farklı disiplinlerden edinilen ekfrasis ve hermenötik okuma yöntemleri mimarlık eğitiminde temsili mekân üretimi için araç olarak kullanılmış ve sorgulanmış, ekfrasis kavramının yazılı temsil ile temsili mekan üretimi arasında anlam taşıyan bir araç olması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Ayn Rand'ın "Hayatın Kaynağı" romanı içerisinde geçen mekânlar mimarlık öğrencileri tarafından hermenötik okuma yapılarak temsili mekânlara dönüştürülmüş, romanda geçen yazarın mimarlık ortamına ilişkin söylemleri ile okuyan (mimarlık öğrencileri) arasında ufukların kaynaşması süreci oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın, öğrenci-mekan-edebiyat arasında güçlü bir köprünün kurulmasını sağladığı gözlemlenmiştir. Ekfrasis ve hermenötik gibi kullanılan her yeni kavram ve araç tasarım eğitimine yeni anlamlar katacak, düşünme ve yapma biçimini zenginleştirecektir.

Anahtar Kelimeler: Ekfrasis, hermeneutik, mimarlık eğitimi, Ayn Rand, hayatın kaynağı

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 11.08.2020
Düzeltilme Tarihi: 19.12.2020
Kabul Tarihi: 15.01.2021

© 2021 ANI Yayıncılık. Tüm hakları saklıdır.

* Sorumlu Yazar: Çukurova Üniversitesi, Türkiye, ozlemsenyigit@gmail.com

Giriş

Günümüzde mimarlık, farklı alanlarda mimarının temsili üzerinden tartışılmaya başlanmıştır. Mimarlık farklı düzlemlerde anlamlar üreterek bu anlamların sanat, felsefe, bilim dalları ve edebiyat gibi yaşamın pek çok alanı ile kurduğu ilişkiler ve bu ilişkiler üzerinden yeniden oluşturulan anlamlar ile ifadesini çeşitlendirmekte ve çoğaltmaktadır. Dolayısıyla da sürekli olarak genişleyen bir temsil ve söyleme dönüşmektedir. Günümüz tasarım dünyasında yaşanan mimari temsil sorgulaması mimarlık eğitiminin yeniden dizayn edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda mimarlık eğitim kurgusunda farklı disiplinleri ilgilendiren, kavramlar, değerler, yöntemler v.b. mimari tasarım üretiminde, çözümlenmesi ve anlamlandırılmasında kullanılabilir. Böylece öğrencinin, bilgiyi anlamlandırmak, dönüştürmek ve yaratıcı düşüncüyü geliştirmek için kullanacağı repertuarın zenginleştirilmesi sağlanmış olacaktır. Mimarlık eğitiminde esas hedef kesin bir şeyler söylemek değil, olasılıkları zenginleştirip tartışmaya açmak olmalıdır.

Bu bağlamda çalışma, mimarlık eğitiminde yukarıda bahsedilen durumları sorgulamak amacıyla geliştirilmiş bir deneme olarak görülmektedir. Bu denemenin de disiplinler arası ilişki içerisinde ve karşılıklı geçişli bir kurgu ile oluşturulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda mimarının ve temsilin ürettiği anlamlar, sözel ve görsel temsilin birbiri ile ilişkisi, mimarlıkta edebiyatın bir aracı olarak ele alınması şeklinde belirlenmiştir. Bu hedef için farklı disiplinler arasında bir yorumlama aracı olarak kullanılan ekfrasis ve hermenötik kavramları uygun bir iletişim potansiyeli içermektedir. Özellikle ekfrasis çıkış noktasını oluşturan görsel-sözel temsil ilişkileri nedeniyle mimarlık-edebiyat arasında giderek popülerlik kazanan bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda çalışma, ekfrasis ve hermenötik kavramlarını araçsallaştırarak mimarlık eğitimde bu bakışın yaratacağı olasılıkları tartışmaya açmayı hedeflemektedir.

Çalışmada, Ayn Rand'ın Hayatın Kaynağı romanı içerisinde yer alan mekânları tasvirleyen metinler kullanılarak fiziksel (çizim, maket) temsili mekânların üretimi hedeflenmiştir. Amaç, mimarlık eğitimi çatısı altında edebiyat içerisinde mimarlığa bakmaktır. Bunu yaparken 'ekfrasis' kavramını mimarlık-dil, mekân-metin bağlamında irdelemek, çalışmanın yönünü belirleyecektir. Metinde yaratılan mekânın fiziksel (çizim, maket) temsili bir mekâna dönüşümü sürecinde cevabı aranacak sorular üzerinden tartışma ise çalışmada şu şekilde yürütülecektir:

- Mimari tasarımda, temsilde edebiyattan, felsefeden ne şekilde faydalanıla bilinir?
- Metinden doğan bir mekândan fiziksel (çizim, maket) temsili mekânın deneyimlenmesi, üretimi mümkün müdür?

- Mimarlık eğitiminde temsili mekân üretiminde araç olarak ekfrasis ve hermenötik ne şekilde yer alabilir?

Kapsam ve Yöntem

Mimarlık diğer disiplinlerle devamlı etkileşim içerisinde olan, çok boyutlu bir sorgulamayla zenginleşen bir disiplindir. Çalışma, mekânsal kurgulamayı mimarlık-edebiyat-felsefe bağlamında yapmayı hedeflenmiştir. Bu bağlamda mimarlığın, edebiyatın ve felsefenin tasarım eğitimi içerisinde sorgulanması, deneyimlenmesi mekânı sadece fiziksel boyutuyla değil, görsel-sözel mekân boyutuyla da ele alınması gerekliliğini doğurmaktadır. Edebi eserler olay örgüsünü okura daha iyi aktarmak amacıyla mekânları anlatım aracı olarak biçimlendirir. Gerçek veya hayal ürünü mekânları okuyucunun zihninde canlandırmak, bulunduğu mekânı deneyimlemesini sağlamak, edebiyatta sıkça başvurulan bir yoldur. Bu sayede metindeki kurgusal mimari ifadeler, mekânlar anlaşılmayı bekleyen birer ileti haline bürünmektedir.

Çalışmada belirlenen yöntem, kaynak taraması, okuma, deneyimleme ve tartışma şeklinde olacaktır. Çalışmanın deneyimleme yöntemi olan ekfrasis ve hermenötik; tanımları, var oluş ve hareket alanları ile incelendikten sonra, mimarlık eğitiminde deneysel bir çalışma ile ekfrasis ve temsili mekân üretimi birlikteliği tartışılacaktır. Çalışma kapsamında mimarlık-edebiyat (sözel-görsel) arasında kurulan ilişkide ekfrasis araçsallaştırılmış, temsili mekân kavramı sıkça vurgulanmıştır. Böylece edebiyatta metin içerisinde sözel olarak kurgulanan, tasvir edilen, yazılı mecraya ait olan mekânlar çalışmada görsel temsili bir mekâna dönüştürülmeye çalışılmıştır.

Ufukların Kaynaşması: Mimarlık ve Edebiyat

Toplumsal hafıza ile mekânlar arasındaki ilişkileri güçlendiren metinsel bir repertuardır edebiyat. Mimarlık ve edebiyatın ilişkisini anlamak için bu iki sanat dalının ürettiği anlamların nasıl kesiştiklerine bakılmalıdır. Birinin özünü görsel, diğerinin metinsel olduğu düşünülürse bu iki disiplin arasında ilk bakışta ilgi kurmak kolay olmayabilir. Fakat edebiyat ve mimarlık, "temsiliyet" çerçevesinde sık sık bir araya gelmektedir. Mimari mekânın anlatıda nasıl temsil edildiği ve yorumlandığı, temsiliyet aracı olarak mimarlığın anlatıya neler kattığı ve imgelemin bir parçası olarak eserde kendine nasıl varlık bulduğu hem mimar hem de edebiyatçı gözüyle irdelenebilecek bir değer taşımaktadır. Her ikisinde de anlatılmak istenenler, okuyucu-kullanıcı deneyimlemeleri vardır.

Mimarlığı ve edebiyatı ele alan Gadamer, her iki sanat dalı için de esas olanın onların anlamları olduğunu söyler. Mimaride anlam, fonksiyona ve çevre ile ilişkisine olduğu kadar tarihin akışı içerisinde işaret ettiği zamana da aittir. Edebiyat için de benzer bir

okuma yapar. Ona göre edebiyat, salt estetik düşünce ile mimarının de temsil ettiği zaman mekân arasında bir sınır çizgisinde bulunur. Mimarlık gibi edebiyat da geçmişe dair bir şeyleri bugün mevcut kılma özelliğine sahiptir. Spurr, bu felsefi temele dayandırdığı iki önemli noktanın altını çizer; bunlardan ilki bu her iki sanat dalının da yaşadığımız dünyayı tanımlaması diğeri ise genel anlamda sanatın doğasına içkin olan sosyal ve kültürel anlamları temsil eden kültürel bir olgu olmasıdır (Spurr, 2012).

Gadamer'e göre, anlama edimi sırasında geçmişin ve bugünün ufuklarının karışması ve buna bağlı olarak yorumlayıcının ufkunun yorumlanacak metnin anlam ufku ile karışması, yani metnin anlam ufkuna katılması gerekir (Japp, 1995). Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere yorum, yorumcunun kendisi dışında bağımsız olarak duran metinleri harekete geçirmesi, bir anlamda onlara hayat vermesi demektir. Her metin yorumcunun dilinde yeniden açığa çıkar. Bu ise bir tekrar ve yeniden üretim değil, ufukların kaynaşmasıdır (Çağan, 2007). Bir metni yorumlarken, yorumlayan kişi kendi yaşantısından bağımsız bir şekilde yorumlayamaz ve kendi yaşantısı ile ve metni kaynaştırarak genişletir. Soru ve cevap diyalektiği, ufukların birleşmesini sağlamaktadır. Bunu sağlayan şey olarak ikisinin de evrensel ve varlık içerisinde yer almaları gerçeğidir. Böylece gerçeklik içerisinde ele geçirilmiş metnin ufku ile karşılaşmada, bir kişinin kendi ufkunu aydınlatır ve kendisini açmaya ve kendisini anlamaya sevk eder. Ufukların birbirleri ile kaynaştığı böylesine bir evrenselleme alakası olan araç olarak dil kullanılmaktadır (Palmer, 2002). Gadamer'in "ufukların kaynaşması olarak" ifade ettiği kişinin kendi iç dünyası ile metnin iç dünyasının birbirine yaklaşmasıdır. Edebiyat, toplumsal hafıza ile mekânlar arasındaki ilişkileri güçlendiren bir metinsel repertuardır. Mekânların anlam katmanlarının arasına sızarak yeni kavrama pratikleri oluşturur. Toplumsal kırılmaların izlerini taşır (Sönmez, 2007) Dolayısıyla mimarlığın edebiyatla olan ilişkisini mimarlığı anlama ve üretme becerisini geliştiren bir araç olarak görmek gerekir.

Ekfrasis Ve Hermenötik Düşüncenin Mimarideki Karşılığı

Ekfrasis: Tanım, Kavram

Edebi bir kavram olarak Ekfrasis; açıklama anlamına gelir ve ex- (out) dışarı öneki phrazein- işaret etmek veya açıklamak fiili ile birleştirilerek oluşturulmuş yunanca bir kelimedir (URL1). Batı edebiyatında özellikle 20.yy itibarıyla daha sık kullanılmaya başlanan ekfrasis sözcüğünün kökeni Antik Yunan'a dayanmaktadır. Oxford Classical sözlüğünde ekfrasis "bir şeyin sözle temsili" olarak tanımlanmıştır (URL2). Ekfrasis kavramı hakkında birçok çalışması bulunan W.J.T Mitchell de ekfrasisi: "Görsel temsilin sözle temsili, sessiz sanat nesnelere seslendirmek, sanat yapıtının retorik tasvirini sunmak, kişiyi, yeri, resmi zihnin gözü önüne getirmeyi (hatırlatmayı) amaçlayan sözlü tasvir." olarak tanımlamaktadır (Mitchell, 2005, 127).

Ekfrasis kavramı Türkçeye Dr. Özkan Çakırlar tarafından “resimbetim” olarak çevrilmiştir. Uzundemir ise kavramı: “Biri renk ve şekilleri, diğeryse sözcükleri kullanan, duyu, duygu ve düş gücüne görsel imgeler ya da yazı aracılığıyla hitap eden iki farklı sanat dalının birbiriyle olan ilişkisini ele alan görsel sanat yapıtının yazıyla temsili” olarak tanımlamaktadır (Uzundemir, 2010, 13). Birçok araştırmacı tarafından benimsenmiş tanıma göre ise ekfrasis; “görsel temsilin dil yoluyla yapılan temsili”dir. Heffernan’ın bahsettiği ve temel olarak heykel, mimari, resim ve minyatür gibi plastik sanatlar içeren görsel temsil, zaman içinde sadece resim sanatına indirgenmiş ve günümüzde ekfrasis dendiğinde, en basit ve genel haliyle, resim sanatının şiir sanatıyla yeniden canlandırılması algılanmaktadır (Ulu ve Şahiner, 2010). Ekfrasis kavramı edebiyat ile bağlantılı heykel, resim gibi görsel sanat çalışmalarının yanı sıra film, fotoğraf, mimarlık gibi alanları da ele almaktadır. Bu alanlarda ele alınan nesnelere, gerçek ya da kurgusal olabilmektedir. Önemli olan görsel sanatlar ve edebiyatın nasıl bir araya geldiğinin anlaşılması, görsel bir imgenin betimlenmesinden imgenin yeniden yaşama döndürülmesidir. Bu durum bir şiir aracılığıyla olabileceği gibi düz yazı, hikâye ve çalışmada da değinileceği gibi romanlar aracılığıyla ebedi metinde yer alan görsel bir sanat yapıtının betimlemesi şeklinde de olabilmektedir. Birçok akademisyen ve araştırmacının giderek ilgisini çekmekte olan Ekfrasis kavramı yakın dönemlerde giderek anlam genişlemesine uğramaktadır. Özellikle şiirle yapılan çalışmalar zamanla farklı yazım türleri, resim, sinema, fotoğraf gibi görsel sanatların uygulama alanlarına evrilmektedir.

Hermenötik: Tanım, Kavram

Türkçede “yorum” diye karşılana gelen hermeneia bu fiilin isim hali iken, “hermeneutik” “yorumbilgisi” yada “yorumbilim” olarak Türkçeye çevrilmiştir. Sözcük hermeneutes’ten gelen “tercüme” anlamını taşımakta olup batı dillerine latince interpretatio üzerinden geçmiştir (Sev, 2017). Antik çağda hermenötik; “söylemek”, “açıklamak” ve “tercüme etmek” anlamlarında kullanılmış olup bu üç anlamın hepsinde var olan ortak özellik “anlaşılır hale getirmek”tir (Palmer, 2003). Hermenötik tarihi, insanoğlunun var olduğu süre içerisindeki tüm anlama ve yorumlama çabalarına uzanmaktadır. Eskiçağlarda Yunan filozofu Platon (M.Ö. 427-347) ile başlayan ve Eski Yunan kültürü içerisinde şekillenen hermenötik, bir sanat anlayışı olmakla birlikte aynı zamanda bir bilimsel düşünme yöntemidir (Özlem, 2003). Schleiermacher (1768-1837) ve Dilthey (1833-1911) ’in felsefi çalışmalarında ortaya çıkıp 1960'lara kadar felsefe alanında hak ettiği yeri alamamış olan hermenötiğin, Gadamer’in çalışmalarında metot olarak kullanılması, Heidegger’in insanla ilgili bilimlerde genel bir metot olarak kullanmaya başlaması ile sadece anlama değil yorumlama, açıklama, söylem oluşturma gibi dünyadaki varlıkları anlamada bir model olarak karşımıza çıkmıştır (Şenyiğit ve Tefek, 2019).

Dolayısıyla hermeneia için “yorum” demek, sözcüğün etimolojisi bakımından yerinde görünse de, terimin günlük kullanımı ve ilk kökenleri “çözümleme” yada “açıklama”ya

işaret etmektedir. Sözcüğün özellikle günlük kullanımında “kendine yormak, kendince açıklamak, öznellemek ya da kendi tarzında ifade etmek” gibi çağrışımlara yol açtığı görülmektedir (Sev, 2017, 78). Bu bağlamda “Yorum”dan ziyade “anlam” ve “iletişim” becerilerinin ağır bastığı söylenebilir. 19. yy’ın ortalarından itibaren bilim ve düşünce dünyasını etkilemeye başlayan hermenötik yaklaşım, zamanla farklı teorik çerçevelerden de beslenerek klasik düşünce dizgesini zengileştirmiş ve özellikle sosyal bilimlerle ilgilenen akademik çevrelerde göz ardı edilemeyecek geleneklerden biri olmayı başarmıştır (Gülenç, 2017).

Gadamer'e göre eser, okurun anlamsal süzgecinden geçtikten sonra anlaşılır. Metnin iletisi okuyucuya göre farklılık gösterir. Bu yaklaşım da çoksesliliği beraberinde getirir. İnsan yaşantısından, dünya görüşünden, kültüründen, önyargılarından bağımsız bir anlama düşünülemez. Anlama ve yorumlama, metin ve okurun ufuklarının kaynaşması ile gerçekleşir ve anlam genişlemesine uğrar. Gadamer bu duruma “ufukların kaynaşması” adını verir (Gadamer, 2002). Ufukların kaynaşması açık bir süreçtir ve bu süreçte aynı metin farklı okuyucuların yaşamına farklı şekillerde uygulanır. Okuyucu hep aynı kişi olsa bile metnin varoluşsal sahiplenmesi sürekli farklı neticelere yol açar. Her anlama daima bir farklı anlama olduğuna göre, Gadamer’de yorum sınırsız bir şekilde yenilenir. Artık hedef metnin nesnel anlamını tespit olmadığına göre, zaman geçtikçe metnin yeni anlam ufukları belirir ve bu şekilde anlam tarih içerisinde sürekli kendini yeniler. Gadamer’in kendi ifadesiyle: “fakat bir metnin ya da sanat eserinin hakiki anlamının keşfi asla sonu getirilebilir bir şey değildir; o aslında sonsuza uzanan bir süreçtir.” (Gadamer, 2009, 48; Varlık, 2017, 181))

Deneyimleme daima edimsel/güncel olandır, doğmakta olan, yeni olan, olup bitmekte olandır. Yorumlamakla deneyimlemek arasında keskin bir karşıtlık kurulduğunu görüyoruz. Metinleri yorumlamayın diyor Deleuze, yorumlamak yerine deneyin, deneyimleyin. Yorumlamakla uğraşmayın, metinlerin nasıl işlediklerine, sizleri nasıl etkilediklerine, hangi bağlantıları mümkün kıldıklarına bakın. Şifre çözer gibi, gizli bir mesajı açığa çıkarmaya çalışır gibi okumayın, size gelen bir akışa dahil olmak için, karşılaşmak için, başka bir şeye dönüşmek için, kendi organsız bedeninizi keşfetmek için okuyun (Yücefer, 2017).

Mimari Temsilde Ekfrasis Ve Hermenötik’in Araçsallaştırması

Pallasmaa’ya göre, yapılar ve mimari metaforlar, şiir ve edebiyatta kendine sıklıkla yer bulur. Dolayısıyla da mimar, edebiyat, resim, sinema gibi diğer sanatlardan beslenebilir. Bu sanatların oluşturduğu imajlar, mimari düşünceyi destekleyebilir hatta mimari bağlam içerisinde doğrudan kullanılabilir. (Pallasmaa, 2011). Libeskind’in de dediği gibi; “Mimarlık, edebiyatsız, dilsiz, müziksiz var olamaz” (Libeskind’den aktaran: Maden ve Şengel, 2009). Bu bağlamda mimarlığın diğer sanat dalları ile ilişkisini özellikle edebiyatla olan ilişkisini ekfrasis kavramı üzerinden irdelemenin, tasvirlenen

mekânın mimaride temsili mekâna dönüştürülmesini sağlamanın mimari temsilde yeni ufuklar açacağı öngörülmektedir.

Ekfrastik mekânın farklı şekillenmeleri söz konusudur. Yapılı bir mekânı konu alan metinler, hayali dünyalar kurgulayan metinler olarak temelde iki farklı gruba ayrılabilir. Her iki durumda da mekânın okuyan tarafından tekrar kurgulanması söz konusudur. Bu bağlamda metin içerisinde üretilmiş bir mimari mekânın ekfrasis yoluyla yeni bir üretim deneyimleme olasılığı doğmaktadır. Kişinin metinle ufuklarının çarpışması fiziksel kurgunun üretilmesi, metin ile mekân arasında bir anlam aktarımının oluşmasını sağlayacaktır. Gadamer, "anlayarak okumanın her zaman bir reproduksiyon, performans ve yorumlama olduğunu" söyler. Edebiyat, özellikle sanat formu olan roman, orijinal varlığını ancak okunarak bulur. Ayrıca Gadamer; "edebiyatın başka hiçbir temsil zihne ait bu kadar güçlü izler taşımamakta ve aynı zamanda okuyan zihne de bu kadar bağlı olmamaktadır" der (Gadamer, 1999). Bu bağlamda ebedi metinlerde temsili mekânlar okuyucuya imgeler ve metaforlar üzerinden anlam iletmektedir. Görsel (mekân, mimari) anlatılar kullanmış olan kimi yazar ve şairin eserleri ise bazı zamanlarda mimari söylemlerim inşa edilmesinde önemli yerler edinmiştir. Filozof Ayn Rand'ın Hayatın Kaynağı romanı da bu bağlamda modernizm akımının manifestosunda önemli bir kilit taşıdır.

Ayn Rand'ın Hayatın Kaynağı Romanı Özelinde Ekfrasis Mekân Üretimi

Çalışmanın Sınırları ve Süreci

Herhangi bir disiplinler arası çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da kritik olan çalışmanın sınırlarını belirlemektir. Bunun için öncelikle çalışmanın çıkış noktası olan mimarlık eğitimi ve edebiyatı buluşturmak amacıyla "mimari üretim" ve "ekfrasis" alanları kaynaştırılmaya çalışılmıştır. Her iki kavramın da sınırlarının muğlak ve genişlemeye açık olması çalışmayı hem zenginleştirmekte hem de sınırların olmaması çalışmayı deneysel bir noktaya taşımaktadır. Çalışmada yazar, filozof Ayn Rand'ın Hayatın Kaynağı isimli romanı mimarlık eğitimindeki iç mekan dersi kapsamında incelenmiş ve temsili mekanlar (ekfrasis mekanlar) üretilmeye çalışılmıştır.

Her hafta 2 saatlik ders planıyla kurgulanan çalışmanın ilk iki haftasında dersin koordinatörü (yazar) tarafından yapılan sunumlarla mekan-metin, mimarlık-edebiyat, sözel-görsel gibi farklı bağlamlarda ilişkilendirilen kavramlar anlatılmıştır. Ders planı içerisinde yapılan tartışmalarla kavramlar zenginleştirilmiştir. Atölye çalışması kapsamında öğrenciler 2 - 4 kişilik gruplara ayrılmış ve çalışma öncesinde bütün öğrencilerin romanı temin edip okuması sağlanmıştır. Öncelikle eserde yer alan tasvir edilmiş mekânlar gruplar tarafından anlaşılmasına ve yorumlanmasına çalışılmış sonrasında ise roman içerisinde anlatılan mimari mekânlardan en az 3 tanesinin belirlenmesi ve kitapta betimlenen mekânlar üzerine analizler, tasarım eskizleri ve

maketlerin oluşturulması beklenmiştir. Ayrıca çalışmalarda çeşitliliği sağlayabilmek adına romanda yer alan mekân tasviri yapılan metinlerin en az 2 farklı grup tarafından çalışılması ders yürütücüleri tarafından sağlanmıştır. Öğrenciler tarafından hermenötik okuma yapılarak yorumlanan mekân tasvirleri üzerinden temsili mekânlar üretilmiş ve her hafta üretilen mekânlar üzerinden tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Böylece yapılan kritiklerle çalışmanın geliştirilmesi sağlanmış, dönem sonunda temsili mekânlara ait çizim ve söylemlerin yer aldığı poster ve maketler ile çalışma sonlandırılmıştır. Sonuç itibarıyla Çukurova Üniversitesi mimarlık bölümü iç mekan dersi kapsamında yapılan 15 haftalık mimarlık-edebiyat keşisimli ekfrasis okuma sonucu üretilen mekanlar, öğrencilerin mekan-metin arasındaki ilişkinin potansiyellerini keşfetmesini sağlamıştır. Böylece öğrencilerin hayal gücünü harekete geçirerek Ayn Rand'ın Hayatın Kaynağı kitabında anlatılan mekânsal kurguların nesnelleştirilmesi ile yazın dünyasına ait imgesel mekânların mimarlık eğitimde atölye çalışması ile temsili mekâna dönüşümleri değerlendirilmiştir.

Hayatın Kaynağı Kitabı'nın Özeti

Hayatın Kaynağı adlı romanın 2003 yılı 3. baskı Türkçe çevirisi çalışmada kullanılmıştır. Romanın konusu "insanın ruhundaki bireycilik ve kollektivistlik"tir. Başkahraman Howard Roark, kendi fikirlerine ve ideallerine güçlü biçimde bağlı, hiç kimsenin bir başkasının tarzını herhangi bir alanda, özellikle mimaride kopya etmemesi gerektiğini düşünen bir mimar. Romandaki diğer tüm karakterler yoğunluğu değişmekle birlikte ondan değerlerinden feragat etmesini talep ederler ama o kararlılığını muhafaza eder. Son derece parlak genç bir mimar olan Howard Roark mimarlık okulundan, hem de son senesine gelmişken kovulur. Gerekçesiyle okulun geleneksel düzenine uygun çizimleri reddetmesidir. Okulu birincilikle bitiren okul arkadaşı Peter Keating ise geleneksel düzene uygun projeleri ile her fırsatta övülüyor bu durum ona sürekli bir başarı getirmektedir. Roark hayranlık duyduğu mimar Henry Cameron'un yanında çalışmaya başlar. Henry Cameron emekliye ayrıldığında ve finansal anlamda çöktüğünde Roark kendine ufak bir ofis açar. Kendisinin müşterilerini memnun etmek için uzlaşmaya yanaşmayan tarzı sonunda ofisini kapatıp Connecticut adlı bir yerde granit taşocağında çalışmaya zorlar. Roark New York'un önde gelen adamlarından birinin binasının tasarımı (Austen Heller Evi) için taşocağını terk eder ve mimarlık mesleğine devam eder.

Roman içerisinde Howard Roark'un diğer tasarlamış olduğu yapılar: bir tapınak (Stanford Tapınağı), şehir dışında inşa edilmesi planlanan bir ev (Gail Wynand'ın Evi), bir halk evi projesi olan Cortland Evleri (bu yapı kendi planına göre yapılmadığı için sonrasında havaya uçurur) tasvir edilmektedir.

İç Mekan Tasarımı Stüdyosu'nda Temsili Mekan Üretimi

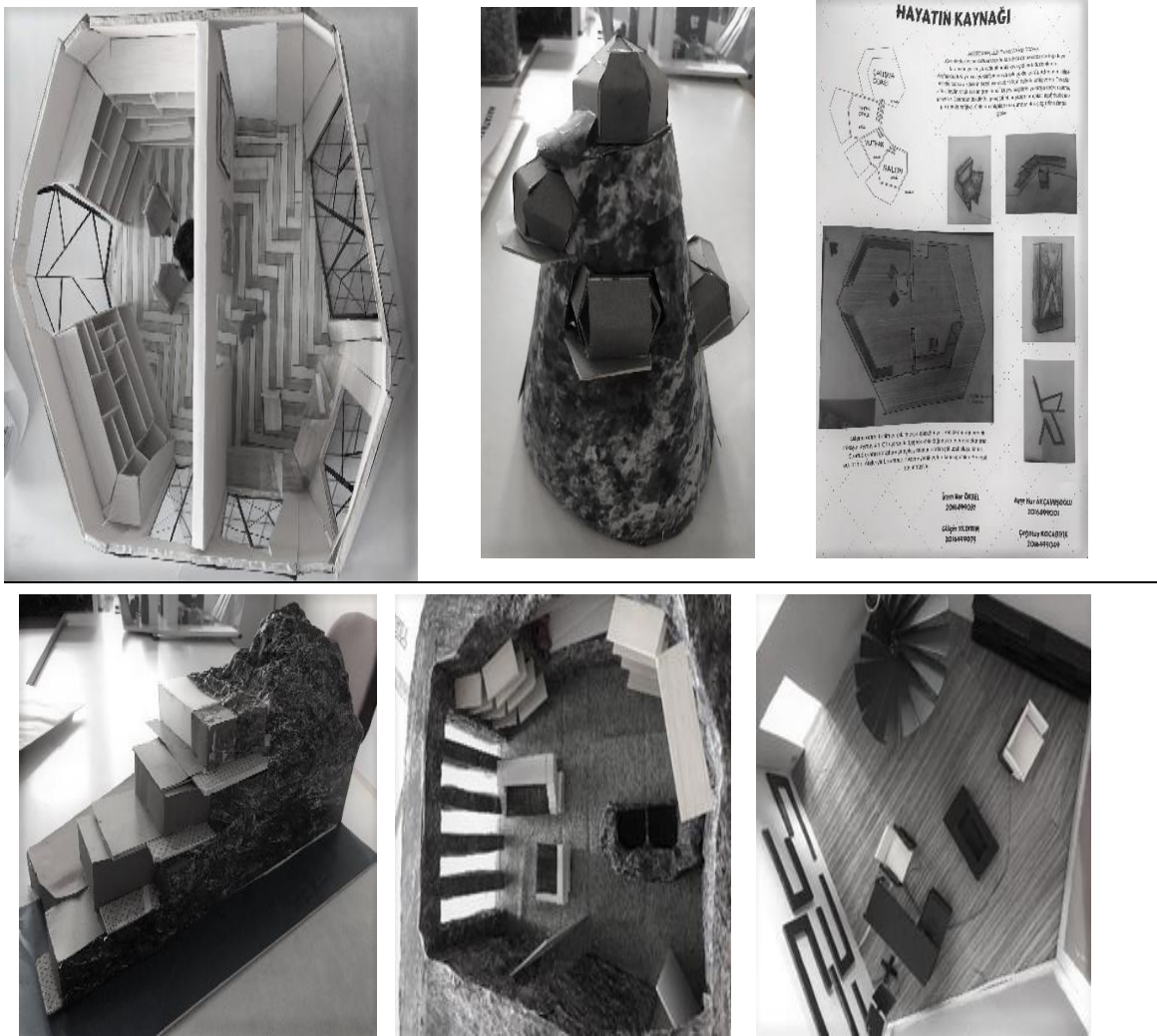
Edebi metinlerde geçen gerçek ve/veya hayal ürünü mekânlar, kentler, okuyucunun kendini o atmosferde hissetmesini sağlamak için çoğu zaman okuyucunun gözlerinde güçlü tasvirlerle canlandırılmaktadır. Hayatın Kaynağı romanında da güçlü tasvirlerle sözel olarak anlatılan beş mekan mimarlık öğrencileri tarafından temsili mekanlara dönüştürülmüştür. Bu dönüşümde öncelikle roman, hermeneötik okuma yapılarak tartışma platformunda analiz edilmiştir. Sonrasında her bir grup öğrenci ile tasarım sürecine başlanılmış üçüncü boyut ifadeler için maket tekniği kullanılmış, tasarımın kurgusu ise hazırlanan posterlerle anlatılmaya çalışılmıştır.

Metin 1: Austen Heller Evi

"... Çizimlerdeki ev sanki Roark tarafından değil de, üzerinde durduğu kaya tarafından tasarlanmıştı. Sanki o kaya büyümüş, kendini tamamlamış, bunca yıldır beklediği amaca ulaşmıştı. Ev de altındaki kaya gibi kırık düzlemlerden oluşmaktaydı. Kaya nasıl yükseliyorsa, o da öyle yükseliyordu. Adım adım kitleler halinde. Sonra o kitlelerin hepsi uyumlu bir bütün halinde birleşiyordu. Duvarlar alttaki kayanın tıpkısı olan granittendi. Düşey çizgilerini yukarıya doğru uzatmış gibiydiler. Betondan dökülmüş, geniş çıkıntılar yapan taraçalar, aşağıdaki deniz gibi gümüş rengindeydi. Onlar da dalgaların ve dümdüz ufuk çizgisinin uzantısı gibiydiler ..." (syf:99). "... Hem bu arada, benim rahatımı düşünerek aldığın tedbirlere de teşekkür etmek istiyorum. Hiç aklıma gelmemiş pek çok şeyler görüyorum. Sanki ihtiyaçlarımı biliyormuşsun gibi planlamışsın hepsini. Örneğin çalışma odam, benim en çok ihtiyaç duyduğum yer. Sen de onu egemen bir noktaya koymuşsun. Görüyorum ki dışarıdan bakıldığında da egemen nokta orası. Sonra o odanın kütüphaneye açılışı, salonun oradan uzak oluşu konuk odalarının, sesleriyle beni rahatsız edemeyecek yerlere konuluşu falan. Beni çok düşünmüşsün ..." (syf:110).

Tablo 1.

Austen Heller Evi Temsili Mekân Tasarımı

Metin 2: Roark'ın Ofisi

"... Eski bir binanın en üst katında kocaman, tek bir odaydı. Tüm damların, üzerine bakan büyük bir penceresi vardı. Pervazın kenarından, uzaklardaki Hıdsın Nehri'nin şeridini görebiliyordu. Parmaklarını cama bastırduğunda, minicik tenekeler benek gibi parmağının altından geçmekteydi. Odada bi yazıhane masası, iki sandalye, bir de büyük çizim masası vardı. Camlı giriş kapısına 'Howard Roark, Mimar' diye yazılmıştı ..."(syf:103).

Tablo 2.

Roark'ın Ofisi Temsili Mekân Tasarımı

Metin 3: Gail Wynand'ın Çatı Katı

"... Oturduğu çatı katı, büyük bi otelin elli yedinci katıydı. Manhattan'ın orta yerindeki bu otelin sahibi de kendisiydi. Başını çevirdiğinde bütün kenti ayaklarının altında görebiliyordu. Yatak odası, çatı katının da üstünde, camdan bir kafesti. Duvarlarıyla tavanı kocaman cam levhalardan oluşmuştu. İsteddiği zaman toz mavisi perdeleri çekip o duvarları kapatabiliyordu. Ama tavanı kapatmanın bir yolu yoktu. Yatağında yatarken yıldızlara bakabiliyor, şimşeklerle yıldırımları seyredebiliyor, tepesine kadar gelip orada kalan yağmur damlalarının öfkesini hissedebiliyordu..." (syf:333).

Tablo 3.

Gail Wynand'ın Çatı Katı Temsili Mekân Tasarımı

Metin 4: Roark'ın Evi

"... Roark nerede kalıyorsun? -Bir apartman dairesinde.

Nasıl bir oda? -Tek oda.

İçinde ne var? Duvarları nasıl? -Duvar kağıdı. Solmuş.

Eşyalar? -Bir masa, sandalyeler, yatak.

Hayır. Baña ayrıntıları anlat. -Bir gardırop var. Bir çekmeceli dolap var; yatak köşede, pencerenin yanında. Öteki tarafta büyük bir masa...

Duvara mı dayalı? -Hayır, pencereyle duvarın köşe yaptığı yere ittim onu. Orada çalışıyorum. Bir sandalye, bir koltuk, bir ayaklı lamba, hiç kullanmadığım bir de dergi rafı var. Sanırım hepsi o kadar.

Halı yok mu? Perde? -Galiba pencerede bir şey asılı, bir de halı var. Yerler güzel cilalı. Çok iyi cins eski bir tahta.

Bu gece odanı düşünmek istiyorum. Trende ..."(syf:399).

Tablo 4.

Roak'ın Evi Temsili Mekân Tasarımı

Metin 5: Wynand'ın Evi

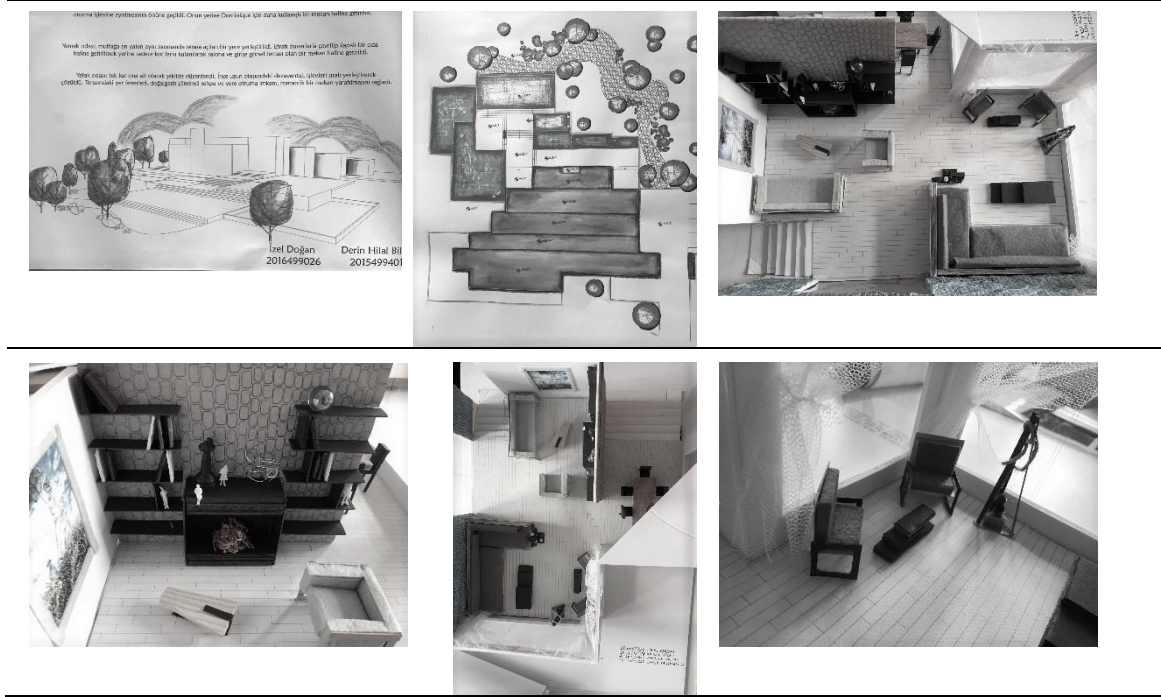
"... Wynand evi karşılarındaki tepenin üzerindeydi. Arazi teraslar halinde yayıla yayıla ilerliyor, o tepeyi ouşturuyordu. Ev de yatay dikdörtgenler biçimindeydi düzey bir uzantıyla son buluyordu. Adım adım gerileyen bloklar halindeydi. O blokların her biri bir odaydı. Her birinin boyu ve biçimi tabanı basamak basamak ayırmaktaydı. Sanki ilk adımı oluşturan salondan yavaşça hareket etmiş, öbür adımı oluşturmuştu birer birer. Her biri biraz daha kısa, biraz daha keskin. Tepeye doğru yükselen terasların hareketi devam ediyormuş, vurgulanıyormuş, hızlanıyormuş, stakota bir finale ulaşıyormuş gibi... Duvarlarda ışığın değişmesini seyrettim. Howard, sen bu evi çizerken günün her saatinde ışığın o eve neler yapacağını hesaplıyor musun? Güneşi sen mi kontrol ediyorsun?..."

...Ellerini üzerinden kaydıracağı merdiven trabzanlarını, soluduğu havayı çevreleyen duvarları, akşamları parmağıyla bastığı elektrik düğmelerini. Roark'ın duvarlara döşediği kablolardan gelen ışığı. Ağustos akşamları şöminede yanan ateşi. Onun çizimindeki gibi taşları bir araya getirerek oluşturduğu şöminede...

...Wynand onun odada yürüyüşüne, merdivenlerden inişine, pencerede duruşuna bakıyordu. Evin bir elbise gibi bir kadına uygun çizilebileceğini hiç bilmezdim. Her açısıyla her parçasıyla, senin için bir çerçeve burası. Senin boyuna senin vücuduna göre ölçeklendirilmiş. Duvarların kokusu bile senin teninin dokusuna uyuyor. Garip biçimde uyuyor. Staddord tapınağı burası. Ama bir tek kişi için yapılmış ve ayrıca benim. İstedğim de buydu. Kent sana dokunamaz burada..." (syf: 510).

Tablo 5.

Wynand'ın Evi Temsili Mekân Tasarımı

Sonuç ve Tartışma

Edebiyat, gerçek veya kurgusal mekânları kendisine ait coğrafyasında inşa eder. Bazen bu coğrafya var olan fiziksel gerçeklikten öte nitelikleri barındırmakta zihnimizde imgeler canlandırmaktadır. Bu nedenle yazının mekân yaratma gücü mimarlık-edebiyat ilişkisinde, farklı alanlarda kullanılmıştır. Birden fazla bilgi alanına ait bilgileri derleyerek yeni bir ürün ortaya koymayı hedefleyen mimarlıkta, fiziksel mekânın verili bilgileri olmasına karşın belirgin formülleri yoktur. Mimari tasarımların kimi zaman tasarım kurgusu daha okunaklı kim zaman ise daha sezgisel metotlar kullanılarak üretilmektedir. Bu çalışma mimari tasarımda, temsilde, edebiyattan yararlanılarak yazılı metnin fiziksel mekâna dönüşümüne odaklanmıştır. Böylece metinsel bir kavramın bağlamsal izi sürülerek fiziksel mekâna dönüşümde kavramın yeni bir yere yerleşmesi, yer edindiği alanda anlam yüklenip kullanılır olmasına uğraşmıştır.

Edebiyatta ekfrasis, mimari bir mekânın yeniden yazınsal bir şekilde kurgulanması, inşa edilmesi olarak ifade edilebilecek iken bunun tersi bir bakış açısı yani ilkin edebi mecrada üretilmiş bir mekânın mimari temsile aktarılması şeklinde de olabilmektedir. Ekfrasisin temel özellikleri olan izleyici/okuyucu ilişkisi, yorum, hikâyeleştirme, hem yapısal hem de anlamsal içeriğin aktarımı temsili mekânlarda görünür olmaktadır. Mimarlık-edebiyat ilişkisinde böylesi bir okuma ve temsili mekân üretiminde tasarım yaklaşımı olarak ekfrasis ve hermenötik'in kullanılması tartışmaya açıktır ancak bir düşünme biçimi olarak son derece ilginç referanslar içermektedir. Çalışmada da

görüldüğü üzere ekfrasis, iki disiplin arasında karşılıklı geçirgenliği sağlamak açısından bir rota belirleyebileceği gibi aynı zamanda esnek ve sezgisel bir birlikteliğe de alan açabilmektedir.

Farklı sanat dallarından veya bilim alanlarından araçların kullanılması üzerine odaklanmış çalışmanın önermesi olarak mimarlık eğitiminde 'ekfrasis ve hermenötik'in araçsallaştırması' çalışmadaki örnekler özelinden görüldüğü üzere uygulanabilir bir yöntem olmuştur. Bu bağlamda metin içerisinde geçen mekânın mimari temsile evrilmesi sürecinde anlam aktarımında ekfrasis ve hermenötik'in kullanımı önemli ve başarılı bir araçtır denilebilir. Bu tarz bir çalışmanın yeni fikirler üretmek, yeni ilişkiler kurmak açısından tasarımcıyı özgür kılacağı muhakkaktır. Dolayısıyla çalışmanın en verimli sonucu; mimarlık-edebiyat-felsefe arasında karşılıklı geçirgenliği sağlaması açısından mimarlık eğitimi içerisinde farklı disiplinlerden alınan yöntemlerin araçsallaştırılarak uygulandığı, deneyimlemelerle şekillenen bir eğitim, çalışma programının üretilebileceğidir.

Kaynaklar

- Çagan, K. (2007). *Hermeneutik acidan tarih ve sosyoloji*. Ankara: Vadi Publications.
- Gadamer, H. E. (1999). *Truth and method*. New York: The Continuum Publishing Company.
- Gadamer, H. G. (2002). Hermeneutik problemin evrenselliği. *Hermeneutik ve humaniter disiplinler*. (61-72). İstanbul, Paradigma Publications.
- Gadamer, H. G. (2009). Hakikat ve yöntem II. I. Yavuzcan (Cev.). İstanbul: Paradigma Yayınları. 48-50.
- Gulenc, K. (2017). Hermeneutik. Wilhelm Dilthey'da hermeneutik yaklaşım ve açmazları. *Cogito*, 89 (1), 129.
- Japp, U. (1995). Hermeneutik, filoloji ve edebiyat D. Ozlem (Ed.), *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar* (ss. 205-277). Ankara: Ark Publishing Company.
- Maden, F. ve Sengel, D. (2009). Kırılan temsiliyet: Libeskind'de bellek, tarih ve mimarlık. *Middle East Technical University Journal of the Faculty of Architecture (METU JFA)*, 26 (1), 61.
- Mitchell, W.J.T (2005). *İkonoloji: İmaj, metin, ideoloji*. İstanbul, Paradigma Publications.
- Ozlem, D. (2003). *Hermeneutik üzerine yazılar*. İstanbul: Inkılap Publications.
- Pallasmaa, J. (2011). *The embodied image: Imagination and imagery in architecture*. West Sussex, United Kingdom: A John Wiley and Sons, Ltd, Publications.
- Palmer, R. E. (2002). *Hermenotik*. İstanbul: Anka Publications.
- Palmer, R. E. (2003). *Hermenotik, Schleiermacher, Dilthey ve Gadamer'de yorum teorisi*. İstanbul, Anka Publications, 2. Press. 39-62, 79-102, 121-134, 161, 172-175.
- Rand, A. (1947). Hayatın kaynağı "The Fountainhead". (3. Press.). İstanbul: Plato Film Publications,
- Senyigit O. & Tefek G. T. (2019), Hermeneutic text reading in approach of understanding and interpreting architecture-city (Analysis of the novel a strangeness in my mind). *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 48(1), 408., doi: 10.14812/cufej.466216
- Sev, Y. G. (2017). Hermeneutik. Dag fare dogurdu: Aristoteles kulliyatında hermeneia. *Cogito*, 89 (1), 78.
- Sonmez, F. U. (2007). Mekanin yazinsalligi ve bir taskisla deneyimi. *Arredamento Journal*, 200, 53.
- Spurr, D. (2012). *Architecture & modern literature*. United States of America: The University of Michigan Press. 2.
- Ulu, B., & Sahiner M. (2010). Bir gelenegin kirilma noktasi: Ekphrasis ve İngiltere'de muzecilik. *Edebiyat Fakültesi Journal*. 27 (2), 131-133.
- URL 1. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/ekphrasis> (Date of Access: 10.08.2020)
- URL 2. <https://oxfordre.com/classics/search?q=ekphraseis> (Date of Access:10.08.2020)
- Uzundemir, O. (2010). *Imgeyi konusturmak İngiliz yazınında gorsel sanatlar*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Publications.
- Varlık, S. (2017). Hermeneutik. Negatif hermeneutik ve sorunsuz yorum sorunu. *Cogito*, 89(1), 176-181.
- Yücefer, H. (2017). Hermeneutik. Yorumlamadan okumak: Gilles Deleuze'ün Anti-hermeneutiği. *Cogito*, 89 (1), 193.

Yazar

İletişim

Özlem ŞENYİĞİT Çukurova Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Çalışma alanları arasında temel tasar, imge, görsel algı, görsel iletişim, mimari-kentsel okumalar yer almaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Özlem ŞENYİĞİT, Çukurova Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Adana, Türkiye,
ozlemsenyigit@gmail.com
osenyigit@cu.edu.tr